Justitieutskottets betänkande 1985/86:37

om polisens ställning i krig
(prop. 1985/86:15 jämte motioner)

JuU
1985/86:37

Propositionen m. m.

I proposition 1985/86:15 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta genom propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i polislagen (1984:387),
2. lag om upphävande av lagen (1943:881) om polisens ställning under krig,
3. lag om ändring i brottsbalken.

Beträffande lagförslagens lydelse hänvisas till propositionen (s. 2 och 3).

Propositionens närmare innehåll redovisas i det följande under rubriken Utskottet på s. 2.

I samband med propositionen behandlas dels tre motioner (1985/86:252–254) som väckts med anledning av propositionen, dels en motion (1985/86:Ju219) som väckts under den allmänna motionstiden 1986. Motionsyrkandena redovisas i det följande.

I ärendet har justitieutskottet inhämtat yttrande från försvarsutskottet. Yttrandet (FöU 1985/86:7 y) är fogat till detta betänkande som *bilaga*.

Motionerna

I motion 1985/86:252 av Lars Werner m. fl (vpk) föreslås att riksdagen med avslag på proposition 1985/86:15 som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts rörande en samlad behandling av polisens ställning och övrig beredskapslagstiftning.

I motion 1985/86:253 av Hans Lindblad (fp) hemställs att riksdagen avslår propositionen.

I motion 1985/86:254 av Per-Olof Strindberg m. fl. (m) hemställs att riksdagen avslår propositionen i sin helhet.

I motion 1985/86:Ju219 av Rune Ångström (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående polisens ställning i krig.

Motionären riktar kritik mot att statsmakterna – såsom påstås ske i propositionen – utgår från att svensk polis skall ställas till en ockupationsmakts förfogande.

Enligt nuvarande ordning skall polisen, om Sverige skulle utsättas för väpnat angrepp, fullgöra även militära uppgifter. Bestämmelserna härom innebär att större delen av polispersonalen under krig har ställning som krigsmän (kombattanter) med rätt och skyldighet att använda vapen för att bekämpa fientliga stridskrafter. Den viktigaste försvarsuppgiften som polisen härvidlag har är att medverka i kuppförsvaret under tiden fram till dess att mobilisering har skett. I övrigt innebär den nuvarande ordningen bl. a. att varje polisman i princip är skyldig att delta i försvaret under krig, att försvarspliktiga polismän som bär uniform bör bekämpa mindre grupper av fientlig militär även om order därom inte har meddelats och att polispersonal under vissa förutsättningar kan rekvireras av en militär chef.

På grundval av förslag i betänkandena (SOU 1979:75) Polisen i totalförsvaret och (SOU 1984:56) Folkrätten i krig och remissbehandlingen av dem föreslås i propositionen vissa förändringar av polisens uppgifter och ställning under väpnade konflikter.

Förslaget i propositionen innebär att polisen skall ha samma uppgifter i krig som i fred; polisen skall i princip inte kunna tas i anspråk för militära uppgifter, utan endast fullgöra polisiär verksamhet och ha civil status. Ett undantag föreslås dock för kuppförsvaret. Polisen skall således enligt förslaget även i fortsättningen ha till uppgift att bevaka och försvara objekt av betydelse för totalförsvaret i händelse av överraskande angrepp. De polismän som tas i anspråk för sådana uppgifter skall ha s. k. temporär kombattantstatus, som skall bestå till dess att de har avlösts från sina uppgifter inom kuppförsvaret.

Förslaget innebär att 1943 års lag om polisens ställning under krig upphävs och att vissa ändringar görs i polislagen och brottsbalken. Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

I motionerna i ärendet riktas kritik i olika avseenden mot förslaget i propositionen. En genomgående invändning som förs fram i motionerna är att den föreslagna ordningen kan leda till att polisen kan tvingas att gå en ockupationsmakt till handa. I ett par motioner pekas på de problem som ligger i att polisens folkrättsliga status skiftar i och med att kuppförsvarsskedet upphör. Det påpekas också att polisens resurser behövs i försvarets tjänst även efter detta skede. Vidare framhålls att polisens ställning i krig inte kan ses avskild från frågan hur övriga samhällsorgan skall fungera i olika krigssituationer och att frågan därför bör behandlas i ett större sammanhang.

I sitt yttrande i ärendet erinrar försvarsutskottet inledningsvis om att folkstyrelsekommittén (Ju 1984:05) har i uppdrag att studera frågan om de statliga organens verksamhet under ockupation och att kommittén kommer att avge ett särskilt betänkande i denna fråga. – Med hänsyn härtill förklarar sig försvarsutskottet för sin del ha funnit att ett ställningstagande i de frågor som aktualiserats genom propositionen bör anstå till dess att folkstyrelsekommitténs betänkande avlämnats och remissbehandlats; vid denna tidpunkt skall även ett slutbetänkande från 1984 års försvarskommitté (Fö 1984:03) föreligga. Försvarsutskottet anser att propositionen därför nu bör avslås av riksdagen.

Justitieutskottet vill för sin del till att börja med anmärka att folkstyrelsekommittén numera avgett det betänkande som försvarsutskottet avsett. I delbetänkandet (SOU 1986:28) Folkstyrelsen under krig och krigsfara uttalar kommittén, såvitt nu är i fråga, bl. a. att det är angeläget att hela beredskapslagstiftningen i ett sammanhang blir föremål för en genomgång med utgångspunkt i hur den skulle kunna utnyttjas av en ockupant. Ett annat skäl för en sådan översyn är enligt kommittén att förutsättningarna för myndigheternas verksamhet under ockupation starkt förändras genom kommitténs förslag att varken riksdagen eller regeringen skall få fatta beslut på ockuperat område.

Justitieutskottet vill vidare, i linje med vad försvarsutskottet anser, som sin mening uttala att det bör anstå med ställningstagande till de genom propositionen aktualiserade frågorna så att de kan bedömas i belysning av de överväganden som föranleds av folkstyrelsekommitténs betänkande och remissbehandlingen av det. Mot denna bakgrund anser justitieutskottet att propositionen bör avslås. För denna ståndpunkt talar – som delvis framgår av det föregående – också olika säkerhetspolitiska skäl. Vid detta ställningstagande påkallas inget uttalande med anledning av motionerna.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår proposition 1985/86:15,
2. att riksdagen avslår motion 1985/86:252, motion 1985/86:253, motion 1985/86:254 och motion 1985/86:Ju219 i den mån de inte tillgodosetts genom vad utskottet hemställt ovan.

Stockholm den 13 maj 1986

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Arne Nygren (s), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Helge Klöver (s), Gunilla André (c), Sven Munke (m), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Arne Svensson (m), Birthe Sörestedt (s), Elving Andersson (c), Bengt-Ola Ryttar (s), Eva Johansson (s) och Lars Sundin (fp).

Försvarsutskottets yttrande 1985/86:7 y

över proposition 1985/86:15 om polisens ställning i krig

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 29 januari 1986 beslutat inhämta yttrande från försvarsutskottet över proposition 1985/86:15 om polisens ställning i krig jämte de med anledning av propositionen väckta motionerna 1985/86:252–254 samt över motion 1985/86:Ju219, som väcktes under den allmänna motionstiden 1986.

Propositionen

På grundval av förslag från 1975 års polisutredning (SOU 1979:75) och folkrättskommittén (SOU 1984:56) föreslås i propositionen att polisen i fortsättningen skall ha samma uppgifter i krig som i fred och att den i princip inte skall kunna tas i anspråk för militära uppgifter. Ett undantag föreslås dock för kuppförsvaret. Polisen skall liksom hittills ha till uppgift att bevaka och försvara objekt av betydelse för totalförsvaret i händelse av överraskande angrepp. De polismän som tas i anspråk för uppgiften skall ha s. k. temporär kombattantstatus. Det innebär att de skall anses som kombattanter fram till dess att de har avlösts från sina bevakningsuppgifter inom kuppförsvaret. När försvarsmakten har mobiliserats avses polisen inte ha några militära uppgifter. Den skall fullgöra enbart polisiär verksamhet och ha civil status. En ny lagstiftning föreslås träda i kraft den 1 juli 1986.

Motionerna

I de tre motioner som har väckts med anledning av propositionen yrkas att riksdagen skall avslå regeringens förslag. Enligt vänsterpartiet kommunisternas *motion 1985/86:252* bör riksdagen dessutom uttala sig för en samlad behandling av polisens ställning och övrig beredskapslagstiftning. Motionärerna anser att en avgörande invändning mot regeringens förslag är att polisens ställning i krig inte kan ses avskild från frågan om hur övriga samhällsorgan skall fungera i olika krigssituationer.

Motion 1985/86:253 (fp) framhåller att Sverige har större behov än flertalet andra länder att kunna nyttja också polisen i försvarssammanhang. Motionären vänder sig mot förslaget att polismän efter att ha deltagit som kombattanter i ett kuppförsvarsskede skall skifta folkrättslig status när

regeringen så beslutar. Han ställer frågan hur alla polismän meddelas detta och hur man når ut med beskedet till alla soldater på den anfallande sidan.

Även *motion 1985/86:254* (kommittémotion, m) vänder sig mot förslaget om temporär kombattantstatus för polisen. Motionärerna ifrågasätter tanken att polisen skulle kunna stanna kvar i ockuperat område och hävda sin ställning som civil ordningsmakt. Enligt deras mening måste polisen i varje läge stå i det nationella motståndets tjänst.

Motion 1985/86:Ju219 (fp) syftar till att riksdagen skall uttala starka betänkligheter mot regeringens förslag om polisens ställning i krig. Motionären betecknar det som en motbjudande tanke att svensk polis skall ställas till ockupationsmaktens förfogande om hela Sverige eller delar av vårt land ockuperas. Han anser också att det är verklighetsfrämmande att svenska poliser skulle kunna ändra folkrättslig status under stridens gång.

Försvarsutskottet

Folkstyrelsekommittén (Ju 1984:05) har till uppgift att studera frågan om de statliga organens verksamhet under ockupation. Härvid skall beaktas betänkandena från motståndsutredningen (SOU 1984:10) och folkrättskommittén (SOU 1984:56). Folkstyrelsekommittén kommer enligt uppgift att lämna ett särskilt betänkande i denna fråga.

Med hänsyn härtill har försvarsutskottet för sin del funnit att ett ställningstagande i de frågor som aktualiserats genom proposition 1985/86:15 bör anstå till dess att folkstyrelsekommitténs betänkande har avlämnats och remissbehandlats. Vid den tidpunkten föreligger även ett slutbetänkande från 1984 års försvarskommitté (Fö 1984:03). Enligt utskottets mening bör propositionen därför nu avslås av riksdagen. Därmed tillgodoses motionerna 1985/86:252–254 och 1985/86:Ju219.

Stockholm den 17 april 1986

På försvarsutskottets vägnar

Lennart Blom

Närvarande: Lennart Blom (m), Olle Göransson (s), Roland Brännström (s), Göthe Knutson (m), Ingemar Konradsson (s), Ingvar Björk (s), Hans Lindblad (fp), Olle Aulin (m), Iréne Vestlund (s), Gunhild Bolander (c), Christer Skoog (s), Barbro Evermo (s), Lennart Holmsten (s), Carl-Johan Wilson (fp) och Ingbritt Irhammar (c).